

Den Haag, 30 oktober 2018

## **Algemene Politieke Beschouwingen**

### **Plenaire inbreng Esther-Mirjam Sent, namens de fractie van de PvdA**

**\*gesproken woord geldt\***

Voorzitter!

Graag wil ik het kabinet van harte feliciteren met zijn eerste verjaardag. Er heerst optimisme dat het kabinet zijn tweede verjaardag haalt. Er valt dan ook veel te vieren. De koopkracht stijgt. De werkloosheid daalt. En de economie groeit met 2,6 procent. Maar dat zegt bar weinig over de werkelijkheid van veel mensen in Nederland. Waarom mogen die eigenlijk niet aanschuiven bij het verjaardagsfeestje?

Want in een beschaafd land zou iederéén mee moeten profiteren. En dat is nu niet het geval. Zo telt ons land 320.000 werkende armen; dat is 4,6 procent van alle werkenden. Honderdduizenden kinderen leven in armoede; dat is meer dan 1 op de 10. Er heerst eenzaamheid onder één op de vijf alleenstaande ouders, en ook steeds vaker onder jongeren.

En achter die cijfers gaan hartverscheurende verhalen schuil. Michiel kan de muziekles van zijn kinderen niet meer betalen. 'Het ergste aan armoede vind ik dat mijn moeder moet huilen als we een financiële tegenvaller hebben,' zo zegt een jongere. Brigitte moet onder druk van de uitbesteding van het schoonmaakwerk steeds meer doen in minder tijd, voor weinig geld. Edith kan haar huurhuis niet meer betalen door opeenvolgende huurverhogingen, maar kan geen andere woning vinden.

Voorzitter!

Fijn, zo'n stijging van het Bruto Binnenlands Product, maar groei maakt geen onderscheid tussen goede en slechte economische activiteiten. Als we extra gas in Groningen gaan winnen, zorgt dat in de economische werkelijkheid voor positieve cijfers. En voor extra werkgelegenheid vanwege alle huizen die extra verstevigd moeten worden. Maar die 'economische groei' brengt wel de veiligheid van Groningers in gevaar. En zo heeft het kunnen gebeuren dat de gaswinning in Groningen is ontspoord.

Dat het goed gaat met de economie, wil dus niet zeggen dat het ook goed gaat met Nederland. Zoals Robert Kennedy ooit mooi zei over economische cijfers: 'it measures everything in short, except that which makes life worthwhile.'

De PvdA vindt deze focus op economische groei veel te beperkt, want dat ene cijfer zegt heel weinig over wat mensen dagelijks ervaren. Het advies van de Raad van State bij de Miljoenennota sluit hier naadloos op aan. Want de kern van het advies is, zo schrijft de Raad, om het begrip 'brede welvaart' meer centraal te stellen.

Juist om die redenen heb ik samen met collega Ester de planbureaus opgeroepen hun beschouwingen tegelijk met de Macro Economische Verkenning op Prinsjesdag te publiceren zodat het bredere perspectief een rol kan spelen bij de algemene politieke en financiële beschouwingen. Graag wil ik het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) alsmede het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) ervoor danken dat zij gehoor hebben gegeven aan deze oproep.

Het Centraal Planbureau (CPB) verricht waardevol rekenwerk, geen misverstand. Maar het kabinet brengt zijn groeivoorspelling als een zekerheid, terwijl het een schijnzekerheid is. De voormalige opperrekenmeester Coen Teulings zegt gewoon eerlijk: 'Wij zijn slecht in voorspellen.' Als we één ding wél zeker weten, dan is het dat de koopkrachtplaatjes van het Centraal Planbureau nooit uitkomen. Eén irrationeel besluit van een internationale leider en de koopkrachtplaatjes kunnen de prullenbak in.

Het trieste is dat juist wanneer voorspellingen het hardst nodig zijn, zoals in tijden van crisis, het CPB ernaast zit. Dan blijken de harde getallen ineens boterzacht.

En juist nu zou ons maar zo een nieuwe crisis te wachten kunnen staan. De schulden zijn wereldwijd enorm toegenomen. De snelle globalisering maakt ons kwetsbaar. En grote spelers, zoals Amazon en Google, staan haast niet onder toezicht. Financiële instellingen laten blijken weinig geleerd te hebben van de crisis. Is de minister-president het met mijn fractie eens dat er nog lessen te leren zijn van de recente crisis? De Nederlandse bankensector is nog altijd meer dan drie keer zo groot als de totale economie. Daarmee is de financiële sector een enorm waterhoofd op onze economie. Waarom stellen we geen

hogere eisen voor risicodragend vermogen bij banken, zodat deze beter zelf verliezen kunnen opvangen en de financiers van de banken beter op de risico's letten? Ik hoor heel graag van de minister-president wat we op dit terrein nog van het kabinet kunnen verwachten.

Voorzitter!

Zelfs als de cijfers wél kloppen, geven ze een vertekend beeld. Natuurlijk zijn economische groei, koopkracht en werkgelegenheid belangrijk voor ons welzijn, maar achter de gemiddelden gaat een grote spreiding schuil.

Dan blijkt de verjaardagstaart toch niet eerlijk verdeeld. Multinationals zorgen voor slechts 21 procent van de banen, maar terwijl zij steeds minder belasting betalen, blijven de lonen van werknemers achter bij de winstuitkeringen. Van elke verdiende euro gaat nog maar 73 cent naar de werknemer. Met de resterende 27 wordt de aandeelhouder gefêteerd.

Waar gaat het mis? De schone verkiezingsbeloftes blijken altijd duurder, althans voor de burger. Want bedrijven hebben een goede lobby. Mijn partijgenoot Wimar Bolhuis heeft dat haarscherp blootgelegd in zijn proefschrift 'Van woord tot akkoord'. De lasten op arbeid en inkomen komen sinds 1986 gemiddeld 3,3 miljard hoger uit dan in campagnes was beloofd. Tegelijkertijd komt de lastendruk voor het bedrijfsleven juist beperkt lager uit. De afwijkingen tussen verkiezingsprogramma's en regeerakkoord blijken zelfs nadelig voor economische groei.

Nu het kabinet eindelijk overstag is gegaan rondom de dividendbelasting, blijft het volhouden dat dan wél de winstbelasting voor bedrijven verlaagd moet worden om het vestigingsklimaat te verbeteren.

Natuurlijk zullen de multinationals zélf hebben aangegeven dat soepele fiscale regels voor hun belangrijk zijn. Maar juist de rechters, leraren, politiemensen, militairen en zorgmedewerkers leveren een essentiële bijdrage aan het goede vestigingsklimaat waaraan het kabinet zoveel belang hecht. Daarvoor is het namelijk minstens zo belangrijk dat in een land goede scholen zijn, goede gezondheidszorg is en dat het veilig is op straat. Een investering in onderwijs, zorg en politie heeft dus óók een grote meerwaarde voor het vestigingsklimaat.

Maar wie lobbyt er eigenlijk voor de burger, vraagt Bolhuis zich retorisch af. Daarom adviseer ik het kabinet om ook rechters, leraren, politiemensen, militairen en zorgmedewerkers uit te nodigen.

Voor rechters en officieren van justitie is het steeds moeilijker om hun werk te doen op het niveau waar onze samenleving recht op heeft. En door de aangekondigde sanering van de sociale advocatuur dreigt kwetsbare mensen de toegang tot het recht te worden ontnomen.

Leraren bezwijken onder de werkdruk en kunnen te weinig aandacht aan leerlingen geven. Ook het academisch personeel is de werkdruk en de ondermaatse overheidsinvesteringen in het onderwijs zat. Volgens personeel en vakbonden moet er veel meer geld bij defensie. De zorg schreeuwt om personeel, maar hoge werkdruk jaagt verpleegkundigen weg en operaties worden door gebrek aan personeel uitgesteld. En ook bij de politie piept en kraakt het vanwege een personeelstekort.

Maar juist in die publieke sector zien we de gevolgen van een te hoge werkdruk en te laag salaris. Er zijn personeelstekorten voor leraren, politieagenten en zorgpersoneel, en dit bedreigt de kwaliteit van het belangrijke werk dat zij moeten doen. Daarom vragen wij de minister-president om de bijdrage van rechters, leraren, politiemensen, militairen en zorgmedewerkers aan het vestigingsklimaat te onderzoeken. Is hij daartoe bereid? En is hij het met mij eens dat een goed vestigingsklimaat vooral bedrijven moet aantrekken die veel, goede banen opleveren?

Voorzitter!

Meer marktwerking is geen oplossing. De Nobelprijs voor de Economie is dit jaar juist uitgereikt aan wetenschappers die aandacht vragen voor het falen van die markt. Zonder overheidsingrijpen zullen markten volgens William Nordhaus te veel vervuiling en volgens Paul Romer te weinig ideeën voortbrengen. En zo ken ik nog wel wat voorbeelden.

De arbeidsmarkt faalt. Nergens in Europa groeit het aantal flexibele contracten zo snel als in Nederland. Had in 2005 slechts één op de zes mensen een flexibel contract, in 2018 is dat aantal één op de vier. Van de jongeren onder 35 jaar heeft bijna de helft een flexibel contract.

De PvdA is de partij van werk, werk, werk, in navolging van Wim Kok, die we met grote dankbaarheid en diep respect gedenken. Mensen moeten zeker zijn van goed werk met een fatsoenlijk salaris. Maar de arbeidsmarkt faalt. En dat terwijl Kok met het Akkoord van Wassenaar een prachtig voorbeeld heeft gegeven van de kracht van het Rijnlandse model. Mogen we verwachten dat het kabinet zich inzet voor een dergelijke breed 'sociaal' akkoord?

Ook de woningmarkt faalt. Sociale huurwoningen verdwijnen, steden worden steeds minder toegankelijk voor starters en huurders, beleggers vormen een plaag in steden met als gevolg dat de doorstroming stopt en mensen met een laag inkomen geen betaalbare woning kunnen vinden. Wonen is een grondrecht. Wat doet het kabinet om dat grondrecht te garanderen?

En wie betaalt er voor het duurzaam maken van woningen? Duurzaamheid leeft, zo schrijft het Planbureau voor de Leefomgeving. 'We moeten de duurzame vernieuwing zo inrichten dat iedereen meedoet, enthousiast en creatief,' zo stelt de directeur. Maar wat als mensen in de knel komen door het bekrijsen van energie? Het kan toch niet zo zijn dat de lasten te hoog worden voor mensen die toevallig in een oud huis wonen? Welke aandacht krijgt de eerlijke verdeling van de lasten van verduurzaming van het kabinet?

Voorzitter!

Tegenover marktfalen staat overheidsfalen, zo zal de minister-president ongetwijfeld betogen. En dat is mijn fractie met hem eens, maar niet omdat er te veel overheid is, maar juist te weinig.

Neem het onderwijs. Het is dé basis voor een goede toekomst. Voor ieder individu. Maar leerlingen zijn niet zeker van een eerlijke kans. De basisschool schat een kind van arme ouders onterecht minder hoog in, zo blijkt uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Daarbij kreeg bijna een derde van de leerlingen op de middelbare school vorig jaar betaalde bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining. Maar de kansen op goed onderwijs mogen toch niet afhangen van de dikte van je portemonnee?

Of neem de pensioenen. Er is sprake van een dubbele vergrijzing, want er komen steeds meer gepensioneerden en de gemiddelde levensverwachting stijgt. Daarnaast is er een dubbele ontgroening, want het geboortecijfer daalt

en jongeren komen het stelsel amper meer in omdat ze bijna allemaal tijdelijke of flexcontracten hebben, of als ZZP'er werken. Dit zet het stelsel onder enorme druk en bemoeilijkt het bereiken van een pensioenakkoord.

Willen we bij dit soort ontwikkelingen onze zorgzame samenleving overeind houden, dan is verreweg de beste oplossing dat iederéén meedoet met pensioen — en arbeidsongeschiktheid. We kunnen er immers weinig aan doen dat we oud en ziek worden, en daarbij is het onderscheid tussen werknemers en ondernemers heel kunstmatig.

Dit lost meteen een ander probleem op: de race naar beneden in arbeidsvoorwaarden. En de onrechtvaardig verdeelde fiscale druk tussen mensen met een vast contract en ZZP'ers. Omdat de laatsten meestal geen pensioen opbouwen, en de kosten daarvan dus ook niet in hun tarieven doorberekenen, zijn ze al gauw 20 tot 25 procent goedkoper dan iemand in loondienst. Dat is oneerlijke concurrentie en drukt de lonen. ZZP'ers betalen ook weer minder belasting, terwijl ze, omdat ze geen pensioen opbouwen en vaak geen arbeidsongeschiktheidsverzekering hebben, uiteindelijk veel meer afhankelijk zijn van de sociale voorzieningen waarvan juist de mensen in vaste dienst een groter deel betalen.

Dit is niet solidair, maar het kalft de sociale voorzieningen ongemerkt, plakje voor plakje af. Als je dit tot zijn uiterste consequentie doordenkt, zijn er uiteindelijk te weinig mensen die nog voldoende belasting betalen om AOW en bijstand overeind te houden, terwijl de groep die deze voorzieningen keihard nodig heeft alleen maar groeit.

Voor de PvdA is de zorgzame samenleving er eentje om te koesteren. Niet alleen uit solidariteit of menslievendheid, maar ook omdat deze de weerbaarheid van onze economie enorm versterkt. Daarom een simpele oplossing voor pensioenen en arbeidsongeschiktheid: stel meedoen verplicht. Daar kan de minister-president het toch niet mee oneens zijn? Als dat wel het geval is, dan verneemt de PvdA fractie graag hoe hij meent ons pensioenstelsel financierbaar te houden en de race naar beneden in arbeidsvoorwaarden tegen te gaan.

Voorzitter!

Nu de economie herstelt, is voor de PvdA de tijd aangebroken dat iederéén dat gaat voelen.

Het Regeerakkoord wekt de indruk dat het kabinet óók meent dat iedereen mee moet profiteren, want [ik citeer]: ‘Nog te veel mensen denken: prachtig, al die goede economische cijfers, maar ze gelden niet voor mij. Als veel mensen achterblijven, is uiteindelijk de hele samenleving de dupe.’ [einde citaat]

Maar aan onbehagen en vervreemding lijkt nog niks te zijn veranderd. De Raad van State noemt de scheidslijnen in de samenleving een fundamentele zorg. En het SCP waarschuwt voor de dreiging dat de winnaars op alle terreinen winnen en de verliezers op alle terreinen verliezen. En die laatsten zijn dan weer niet uitgenodigd voor het verjaardagsfeestje van het kabinet.

Ongeveer 4 procent van de bevolking, 680.000 mensen, deelt helemaal niet in de vooruitgang. Voor hen stapelen de problemen zich op. Zij zitten in een leefsituatie die volgens het SCP ‘slecht’ is. Een groep van 30 procent behoort tot de achterblijvers. Zij zijn boos en dat begrijp ik goed. Ze hebben vaker een huurwoning, zijn fysiek ongezond, hebben een karig pensioen.

Ongeveer 35 procent voelt zich onzeker over hun eigen toekomst en die van hun kinderen. Ook is er het gevoel dat de overheid te weinig voor hen doet, zoals de WRR schrijft in een verkenning over de middenklasse. De PvdA wil juist dat deze mensen zeker kunnen zijn.

Want achter de kille cijfers, gaan schrijnende verhalen schuil. ZZP’er Patricia is plotseling blind geworden, heeft geen recht op een uitkering of voorzieningen en leeft van giften van de kerk. Zorgmedewerker Marcel zit thuis omdat hij lichamelijk op is. Zijn vrouw kon er niet meer tegen en heeft hem verlaten. Nu kan Marcel de huur niet meer betalen, laat staan de alimentatie voor zijn kinderen. Na een hersenbloeding moet de tachtigjarige Truus verhuizen en komt ze in een wijk waar ze de weg niet weet en niemand kent. Daan heeft door gezondheidsproblemen langer over zijn studie gedaan en kan door zijn hogere studieschuld geen hypotheek krijgen. Sonja raakte arbeidsongeschikt, werd vervolgens ontslagen en is inmiddels hersteld, maar kan als zestigjarige geen baan meer krijgen.

Daarom heb ik de indringende vraag aan de minister-president wat zijn kabinet concreet gaat doen om te zorgen dat niemand achterblijft en iedereen meeprofiteert van de economische groei.

Voorzitter!

En zo gaapt er een groot gat tussen de economische groei en de beleving van mensen. Die voelen namelijk dat hun zekerheden worden aangetast. De zekerheid van een vast contract, nu het aantal flexibele contracten in Nederland het snelst groei van heel Europa. De zekerheid van een betaalbaar huis, nu sociale huurwoningen verdwijnen en beleggers in de grote steden een groot deel van de huizen opkopen. En de zekerheid van goed onderwijs, nu er een steeds groter lerarentekort ontstaat.

Kortom, economische groei maakt niet gelukkig. De welvaart moet óók eerlijk verdeeld worden. Anders is het slechts een truc om ons af te leiden van de échte problemen in Nederland.

Om met de Arnhemse filosoof Loesje te spreken: 'Jarig. Hoe meer kaarsjes, hoe groter de taart.' Zonde van die taart als er maar zo weinig mensen uitgenodigd worden op het verjaardagsfeestje van Rutte III. Als het aan de PvdA ligt, verdienen Michiel, Brigitte, Edith, Patricia, Marcel, Truus, Daan, en Sonja óók een uitnodiging.